
VIKINGATIDA SILVERSKATTER PÅ GOTLAND

-EN FORSKNINGSHISTORISK STUDIE AV DE VIKINGATIDA
SILVERSKATTERNA

B-uppsats i arkeologi
av Petra Grönwall
Vårterminen 1996
Stockholms Universitet
Handledare: Cecilia Persson

KJ

INNEHÅLL

1	INLEDNING	2
1.1	Vikingatida skattfynd	2
1.2	Syfte	2
1.3	Frågeställningar	3
1.4	Teori	3
2	FORSKNINGSHISTORISK ÖVERSIKT AV TOLKNINGAR KRING VIKINGATIDA, GOTLÄNDSKA SKATTFYND	
2.1	Bror Emil Hildebrand	3
2.2	Sture Bolin	4
2.3	Brita och Mats Malmer	5
2.4	Majvor Östergren	7
2.5	Mats Burström	7
3	DISKUSSION	8
4	SAMMANFATTNING	9
5	REFERENSER	10

1 Inledning

När jag valde att skriva om forskningen kring de vikingatida silverskatterna hade jag inte läst en enda rad om ämnet. Silverskatter har hittats i stora mängder på Gotland. Jag hade en förutfattad mening att det skulle vara ett smalt och ointressant område, men efter att jag hade lånat boken "Mynt och människor", skriven av Brita Malmer, ändrade jag min åsikt. De vikingatida skatterna fångade snabbt mitt intresse. Bakom mynten finns intressant historia och kunskap om människor från olika tider och delar av världen.

Litteraturen till denna uppsats har inte varit svår att finna. All litteratur har funnits tillgängligt på bibliotek samt hos Numismatiska forskningsgruppen.

1.1 Vikingatida skattfynd

Enligt numismatisk definition varade vikingatiden i Skandinavien mellan 800-1140. Det är under denna tid som myntimporten till Sverige var stor (Persson 1992:3). Det var en tid fylld av blomstrande köpenskap, upptäcksresor, härjningståg och stora koloniseringar. På de ryska floderna reste svearna österut på resor till den tidens viktigaste politiska och kulturella centra. På resorna västerut mot de brittiska öarna, Nederländerna och Frankrike färdades danskar och norrmän (Malmer, B. 1968:7).

Trots att vi själva inte hade några inhemska silvertillgångar under denna tid fanns här ett stort överflöd av silver som importerades under 800-1100-talen. I början av denna period kom silvret från de rika gruvorna i östra Europa och spreds längs med de ryska floderna och till Skandinavien. Efter mitten av 900-talet skedde en förändring av silverimporten från öster till väster. De arabiska mynten försvann och ersattes av tyska och engelska. Denna import av silver tog helt slut under 1100-talet då man regelbundet började präglade mynt i Sverige. (Malmer, B. 1968:7-10, 19).

Delar av silvret som importerades under vikingatiden grävdes ner i marken och där har en stor del av det stannat fram till våra dagar. Dessa skatter vittnar om den stora rikedom av myntat, bearbetat silver och råsilver som har funnits i vårt land under vikingatiden. Karaktäristiskt för dessa skatter är deras stora kronologiska och geologiska bredd. I dessa skatter återfinns arabiska, tyska och engelska mynt som är tillverkade under en lång tidsperiod. Mynten är ofta böjda, buckliga, vikta eller har märken gjorda av olika föremål, därför att människorna som skulle erhålla myntet testade dess silverhalt. Under denna era hade silvret i Sverige inte något myntvärde, till skillnad från Väst- och Mellaneuropa, utan vägdes tillsammans med andra silverföremål vid värderingen (Malmer, B. 1968:8-9, 11-14).

I Sverige har de flesta silverskatterna hittats på Gotland som under vikingatiden var en skärningspunkt mellan färdvägarna åt öster, väster och söder. Än i dag hittas nya skatter i det närmaste varje år. Ofta sker detta i samband med brukning av jorden, såsom plöjning, harvning och dikesgrävning (Malmer, B. 1968:7-8, 17).

1.2 Syfte

Det finns många olika teorier om de vikingatida silverskatterna på Gotland. Frågor man har sökt svar på är t.ex. under vilka omständigheter silvret kommit till Gotland, vad det hade för funktion i det gotländska samhället, varför det grävts ner och hur det har bevarats i jorden ända fram till våra dagar.

Jag har i denna uppsats valt att skildra forskningen kring de vikingatida skatterna på Gotland ur ett historiskt perspektiv. Jag presenterar sex forskares teorier som verkat från 1800-talet fram till nutid. Dessa forskare är Bror Emil Hildebrand, Sture Bolin, Brita och Mats Malmer, Majvor Östergren och Mats Burström.

1:3 Frågeställningar

I denna uppsats har jag velat visa hur forskningen kring de vikingatida silverskatterna har förändrats och utvecklats sen början på 1800-talet fram till våra dagar. De frågor som jag har sökt svar på är:

1. Vilka metoder forskarna har använt sig av.
2. Vilka tolkningar de har om varför skatterna har hamnat i marken.
3. Vilka inbördes samband dessa tolkningar har.

1:4 Teori

Arkeologisk forskning har genom tiderna påverkats mycket av dess samtida samhälle, idéer och synsätt och dessa idéer är viktiga att studera och tolka. I flera århundraden har arkeologiska material insamlats, men de är ofta varken tillräckliga eller rätt bearbetade för att kunna användas i forskningen om den förhistoriska tiden. Materialet är inte så användbart som många arkeologer tycks tro. Ibland stöder de sig mer på sina föregångares slutsatser om förhistorisk tid än på det material som slutsatserna grundar sig (Trigger 1993:32). Tolkningen påverkas av aspekter man tidigare har anammat under den arkeologiska historiens gång. Ofta använder sig arkeologer av tolkningar av det förflutna utan att först kritiskt granska och ifrågasätta dem, trots att dessa tolkningar har skapats i samband med en helhetssyn av förhistorien som inte är den samma idag (Trigger 1993:35).

Under 1850-talet tog den förhistoriska arkeologin fart. Arkeologerna var ofta inte utbildade arkeologer utan tillförde arkeologin kunskap och synsätt från andra yrkesområden, t.ex. de fysiska och biologiska vetenskaperna (Trigger 1993:33). Den så kallade traditionella arkeologin som utvecklades förlitade sig i hög grad på de skriftliga historiska källorna och syftade inte sällan till att skapa kronologiska (tidsindelade) system. De utformade inte uttryckligen några bestämda teorier utan dessa framkom som biresultat av forskningen (Trigger 1993:20, 100).

Hundra år senare, på 1950-talet, var många arkeologer utbildade antropologer och historiker. Dessa så kallade processuella forskare började ifrågasätta det traditionella arbetssättet, vars teknik de ansåg var ovetenskaplig (Trigger 1993:15, 33). Från att ha funnits endast några få dominerande teorier, utformades ambitiösa nya teoretiska ideer. De processuella arkeologerna anser att forskaren måste vara objektiv i sin forskning och endast befatta sig med fakta (Trigger 1993:375).

På 1980-talet växte ytterligare en gren fram inom arkeologin, den så kallade post-processuella. Den framhåller att det inte är troligt att det existerar fakta som är oberoende av forskaren. På senare tid har det gått så långt att vissa arkeologer, de kritiska, inte tror att arkeologer kan ta fram tolkningar som visar annat än återspeglings av de förgångliga värderingar i samhällena de lever i (Trigger 1993:15).

De traditionella, processuella och postprocessuella åskådningarna samt den kritiska arkeologin avlöser inte varandra utan fortsätter att verka parallellt under tidens gång (Trigger 1993:28).

2 Forskningshistorisk översikt av tolkningar kring vikingatida, gotländska skattfynd.

2:1 Bror Emil Hildebrand

Hildebrand (1806-1884) har studerat det stora antalet anglosaxiska mynt som finns i det Svenska Kungliga Myntkabinetet. Mynten har återfunnits i Sveriges jord och är präglade av engelska regenter, från Edgar (959- 975) t.o.m. Edward Bekännaren (1042- 1066) (Hildebrand 1881:1). Om dessa mynt har han skrivit en katalog som han vill skall fungera som ett lexikon. I boken koncentrerar han sig på att ta fram bl.a. myntens olika typer och variationer, typernas ursprung, utbredning och egenheter i inskrifterna för varje typ, vikten, varje konungs myntstäder m.m (Hildebrand 1846:xcv).

Utifrån sin forskning kring de anglosaxiska mynten presenterar Hildebrand en teori om att mynten i silverskatterna har ett samband med de s.k. danagälderna, d.v.s. den avgift England betalade för att danskarna inte skulle fortsätta att härja. Han anser att dessa anglosaxiska mynt i Kungliga Myntkabinetet utgör ett klart bevis för de stora summor pengar som vikingarna krävt från England under senare hälften av 900-talet och från första delen av 1000-talet. Under den tid som Englands tron

var besatt av danska kungar, år 1018-1042, inbringade Danmark även pengar genom plundringståg och genom krävande av underhåll för härerne som var placerade i England (Hildebrand 1881:1).

Att mynten har ett samband med danagälderna anser Hildebrand även bestyrks av att mynten började läggas ned vid den tid då danskarna och de övriga nordbornas besök i England blev rena plundrings- och erövringståg och upphör då de danska kungarna försvinner från den engelska tronen. Den första danagälden betalades ut år 991 och blev därefter allt större och större (Hildebrand 1846:22). När de danska kungarnas herravälde i England upphörde i och med Hardaknuts bortgång år 1042, dröjde det innan Edward Bekännaren helt kunde befria sig och sitt land från danskarna år 1049. Det är just från Edward Bekännaren tid när den sista danagälden betalades som endast ett fåtal anglosachsiska mynt i de svenska jordfynden återfunnits och de som hittats härrör från hans första regeringsår (Hildebrand 1846:23).

Att det har förts in anglosachsiska mynt till Sverige vilka sedan har hamnat i vår jord kan även ha ett samband med kristendomens införande i vårt land anser Hildebrand. Han tar upp att det i både inhemska och engelska historiska anteckningar står skrivet, att det just under den tiden som de anglosachsiska mynten härstammar, gjorde England stora ansträngningar för att utbreda kristendomen i Sverige. Detta anses ha ägt rum tiden mellan Kung Ethelraed de andre (978- 1016) och Olof Skötkonung död ca 1020. Han anser det omöjligt att missionärerna kommit hit tomhänta från det rikare England. Utan tvivel hoppades missionärerna att kristendomens införande skulle skydda England mot vikingarna (Hildebrand 1846:24-25).

Hildebrands tredje förklaring till de anglosachsiska myntens införande i Sverige är handeln. Han anser att den spridning av mynten som konstaterats i Sverige inte kan förklaras av plundringar och härjningar eller kristendomens införande utan måste vara ett resultat av handeln. Denna förklaring anser han styrks av att samtida mynt från Tyskland, Ungern och Nederländerna åtföljer de anglosachsiska mynten och att de flesta anglosachsiska mynt har påträffats på Gotland som under denna tid var ett centrum för handel. Handeln som låg till grund för myntspridningen upphörde då kristendomen etablerades i Sverige. Hildebrand anser att denna försämring av handelsförbindelserna, som enligt honom ledde till upphörandet av skatter, berodde på krig och erövringar. Det bevisas av att det saknas yngre mynt efter slutet av mitten av 1000-talet, den tidpunkt då den nya religionen etablerades enligt tidigare forskning (Hildebrand 1881:2).

Att silverskatterna hamnade i marken beror enligt Hildebrand på att det under vikingatiden ansågs vara den säkraste förvaringsplatsen. När de handelsresande återvände hem från resor i fjärran länder lades skatterna ner i marken innan de åter gav sig ut på nya resor. En del av skatterna blev kvar i jorden då många av skattägarna aldrig kom hem. En olycka kunde lätt drabba dem på de långa resorna utomlands (Hildebrand 1881:2).

Varför skatterna upphörde att läggas ned i marken vid den tiden som den nya religionen helt hade etablerats förklarar Hildebrand med att när den nya religionen etablerats, övergav folket vikingalivet och handelsresorna i andra länder och började odla jorden. Långa resor utomlands för att söka efter brödfödan behövdes inte längre. I och med denna omställning skapades säkra förvaringsställen i hemmen, vilket medförde att skatterna inte glömdes bort. Då ägaren avled övergick skatten till släktingarna och användes efter behov (Hildebrand 1846:26).

2:2 Sture Bolin

Sture Bolins, (1900-1963), avhandling "Fynden av romerska mynt i det fria Germanien" kom ut år 1926 i vilken han behandlar fynd av romerska mynt i det fria Germanien. Syftet med avhandlingen var att försöka lösa problemen förknippade med dessa fynd. Hans ambition var att på grundval av ett så fullständigt grundmaterial som möjligt undersöka och notera de germanska myntfyndens allmänna karaktär samt likheter och olikheter som finns mellan dem. Han har å ena sidan bearbetat och satt sig in i materialet, och å andra sidan dragit slutsatser ur det (Bolin 1926:3).

Bolin har i sin forskning först studerat de skrivna källornas information om de germanska defensivkrigens freds- och krigsperioder. Efter det har han tagit fram den kunskap han har fått fram genom att studera silverskatterna. Kunskap från silverskatterna jämför han med de skrivna källornas information för att se om de överensstämmer. Detta för att kunna få mera kunskap om den germanska historien som inte har blivit nedskrivet i några böcker (Bolin 1926:211).

Bolin anser att silverskatterna på Gotland utgör ett bra material att studera, då Gotland är det landområde som är rikast på denarskatter i förhållande till sin storlek. Skatterna är lätta att bearbeta p.g.a. att Gotland utgör en naturlig geografisk enhet, man behöver inte skilja på östliga och västliga mynt. Man finner istället en kronologisk skillnad. De tre första slagen av slutmynt härör från Marcus Aurelius (161-180 e.kr.), Commodus (177- 192 e.kr.) och Septimius Servus (193- 211 e.kr.) och den fjärde myntgruppen är guldbrakteater (Bolin 1926:170).

Bolin har i sina studier av skattfynd från historisk tid och klassisk tid kommit fram till att en stor rikedom av skattfynd alltid är ett tecken på krig och härjningar och så bör då även fallet vara för skatterna från förhistorisk tid. Det har genom undersökningar av myntskattfynden visat att de går att datera med relativt stor säkerhet. På så sätt menar Bolin att man har hittat ett nytt och hittills oanvänt källmaterial som kan ge kunskap om germanernas äldre politiska historia. Bolin anser att skatterna ibland återger en mer verklighetstrogen bild av krigstiderna än vad de litterära källorna ger (Bolin 1926:253). Enligt Bolin finns det två förutsättningar för att skatter grävdes ner under förhistorisk tid:

1. Förekomst av värdeföremål.
2. Stridigheter (Bolin 1926:209).

När en forskare studerar ett område där flera skatter innehållande romerska mynt har hittas drar han genast paralleller till handel med romarna, handelscentra och handelsvägar och till slut till rikedom och välstånd. Detta anser Bolin är felaktigt då han menar att de många silverskatterna på Gotland inte grävdes ned p.g.a. handel och välstånd utan p.g.a. långvariga krig och härjningar. Parallellerna mellan antiken och ny tid perioder som vi har kunskap om från skrivna källor, visar att skatterna härrör från krigstider och så måste då även varit fallet under förhistorisk tid. Bolin erkänner dock att en nergrävd skatt inte alltid behöver betyda att det rådde krig och härjningar för även under fredsår kunde enstaka skatter grävas ned (Bolin 1926:207, 209).

Att skatterna lades i marken var för att det ansågs vara den säkraste förvaringsplatsen under vikingatiden, men den fick inte ligga där orörd. När ägaren var i behov av pengar, tog han det han behövde från silverskatten (Bolin 1926:209)

2:3 Brita och Mats Malmer

Både Mats och Brita Malmer stöder teorin att skatterna är ett uttryck för en primitiv ekonomi under vikingatiden. Mats Malmer anser att myntskatterna visar ett missförhållande mellan ide och funktion. De menar att skatter grävs ner i större utsträckning under primitiva samhällsförhållanden än vad de görs i länder och tider med en stark samhällsmakt. Mats Malmer anser att skattenedgrävningen även kan bero på flera andra faktorer, t.ex. på krig och härjningar (Malmer, M.1973:132).

Brita Malmer har i sin forskning gjort undersökningar på myntens cirkulationsspår d.v.s. de märken som myntet fått på vägen från tillverkningsplatsen till fyndplatsen. Hon har lagt stor vikt vid hur mynten flyttats från ett bestämt område till ett annat och även dess cirkulation inom ett område. Genom att studera de stämpelidentiska mynten kan man få kunskap om detta (Malmer, B. 1982:68).

Då det myntade silvret kom till Sverige, vilket tros ha skett i stora portioner, lade de rika i samhället ihop penningportionerna tills de slutligen bildade en gårdsförmögenhet som gömdes i marken. Mynten och annan ädelmetall har alltså inte använts utan de har i stor utsträckning legat orörda i marken. Det var endast vid mycket speciella tillfällen t.ex. vid utlandsresor, som man tog pengar ur sin skatt. Hon medger dock att en viss begränsad handelsverksamhet förekom på vissa avgränsade områden men cirkulationen av silvret var i allmänhet liten, någon daglig myntcirkulation existerade inte (Malmer, B. 1982:252).

Men under hela vikingatiden var gutarnas ekonomi övervägande statisk och primitiv. Det var frågan om ett förmonetärt samhälle där myntcirkulationen var obetydlig och där myntat och omyntat silver normalt förvarades tillsammans i stillaliggande depåer menar Brita Malmer (Malmer, B. 1982:66). När man ser det på det här sättet betyder det inte att människorna på Gotland var rikare än i andra områden utan att de endast hade en annorlunda ekonomi. I myntproducerande länder deponeras normalt inte mynten i marken, då vore myntväsendet meningslöst (Malmer, B. 1983:253).

Denna primitiva ekonomi som Brita Malmer anser rådde under vikingatiden tycker hon styrks av flera andra företeelser som har kommit fram i hennes forskning, t.ex. den olikartade fragmenteringen i fynd med samma tpq, den stora andelen stämpelidentiska mynt och den atypiska utbredningen av Ismail- mynt. Även andra arkeologiska forskare har kommit fram till samma slutsats men från andra utgångspunkter (Malmer, B. 1982:66). Att blandningen av olika myntsorter inte är lika i alla fynd, märkena efter silverhaltsprovningen är inte jämt fördelade och fragmentens storlek varierar. Detta tyder på avsaknaden av en livlig penningcirkulation, annars skulle en utjämning ha skett både då det gäller myntsorternas blandning, hackens fördelning på de olika myntsorterna och de islamiska fragmentens fördelning (Malmer, B. 1983:251-252).

Att skatterna grävdes ned i marken beror enligt Brita Malmer alltså inte på krig och strider utan av den enkla anledningen att jorden på den tiden ansågs vara det säkraste förvaringsplatsen. Att skatterna inte grävdes upp igen kan däremot orsakats av ett krigstillstånd, då skattens ägare kanske omkommit och därigenom försvann kännedomen om dess förvaringsplats (Malmer, B. 1983:252-253).

Mats Malmer har arbetat på så sätt att han har gjort 3 olika undersökningar av de vikingatida silverskatterna och sedan utifrån dem jämfört och provat olika teorier för att se vilka som passar bra tillsammans med de resultat han har fått fram.

I den första undersökningen har han delat in Gotland i 3 områden: Nordgotland, Mellangotland och Sydgotland. I dessa 3 områdena visar det sig ha varit en relativ konstant andel av skattfynd i tidsperioderna från 100-, 700-900- och 1000-1100-talen. Nordgotland har dock under alla de här tidsperioderna en mindre andel av skattfynden än vad som motsvarar dess areal av Gotland. Detta anser Mats Malmer inte kan bero på krig och härjningar, ty varför skulle Nordgotland ha blivit mer förskonat av krig än resten av Gotland under dessa perioder (Malmer, M. 1973:133). Ekonomisk primitivitet verkar inte heller troligt. Varför skulle Syd- och Mellangotland ha varit primitivare än Nordgotland under hela järnåldern? Det som bäst passar in här är ekonomiskt välstånd anser Mats Malmer. Antalet mynt per arealenhet torde då spegla ett jordbruksekonomiskt välstånd (Malmer, M. 1973:133).

I den andra studien delar Mats Malmer in Gotland i kustland och inland för att se om det kan finnas en handelsekonomisk aspekt. Mynten fördelar sig nu kronologisk över en tusenårsperiod och uppdelas i 6 olika grupper med en successiv förskjutning från denarerna (100-tal) till de danska mynten (1000-tal). Till skillnad från Nord-, Mellan- och Sydgotland som uppvisade en relativ konstans kan man i inlandet och kustlandet se en klar utvecklingslinje. Inlandets andel av ädelmetall minskade till mindre än en tredjedel under den tusenåriga perioden, medan kustens andel i motsvarande mån ökade. Det som framkom i den här undersökningen anser Mats Malmer var, att kustens andel av skatter ökade under 900- talets andra hälft, Knut den stores tid och 1000- talets tredje fjärdedel, vilket bekräftas i den tredje undersökningen Mats Malmer gör. Där studerar han den danska myntmassan som har en enhetlig geografiskt ursprung (Malmer, M. 1973:135).

När Mats Malmer med försiktighet bedömer de resultat han fick fram i försök 2-3, anser han att under hela järnåldern fram till vikingatidens början var inlandet per arealenhet räknat dubbelt så rik på mynt som kusten. Under vikingatiden däremot sker en förskjutning till kustens fördel, så att den blir dubbelt så rik som inlandet per arealenhet räknat. Grovt sett sker en successiv förskjutning av myntmassan från inlandet till kusten och under vikingatiden går denna förskjutning snabbare. Detta anser Mats Malmer inte kan förklaras av härjningar, det vore omöjligt att inlandet har drabbats av dubbelt så många krig som kusten i romersk järnålder och folkvandringstid. Härjningar i inlandet måste även ha drabbat kusten och tvärtom. Det är inte heller troligt att det har varit en jordbruks-ekonomisk förskjutning från inlandet till kusten. Antagligen visar myntmassans omfördelning en förändring i handelsorganisationen. En möjlighet kan vara att handeln först var en allmänhet för bönderna men att den senare organiserades i allt fastare former och sköttes av en i kustlandet bosatt köpmannaklass eller bönder som var mer inriktade på handel än de i inlandet. Mats Malmer har kommit fram till att förskjutningen av mynten troligen skedde p.g.a. en omstrukturering av handelsorganisationen och ej av krig, härjningar eller jordbruksekonomisk förskjutning (Malmer, M. 1973:136).

Hypotesen att mynten inte cirkulerade utan grävdes ner så fort de kom till Gotland, förklarar Mats Malmer på följande sätt. På Gotland är de engelska, tyska och de orientaliska mynten vanligast och den närmaste importvägen för dessa mynt var över Nordgotland. För denarerna ligger den närmaste

importvägen över Sydgotland där även de flesta denarerna återfinns. Detta bevisar att en cirkulation inte har förekommit för då skulle en spridning av mynten ha skett. Även Olof Skötkonungsmynt bekräftar att det saknas en myntcirkulation av betydelse. Brita Malmer har visat att av de 4 grupper som Skötkonungsmynten är indelade i, är de äldsta mynten koncentrerade till Mellangotland och de yngsta till Sydgotland. Importörerna av de äldsta mynten bodde på Mellangotland och importörerna av de yngsta bodde på Sydgotland. Detta, menar Mats Malmer och Brita Malmer, tyder på att mynten inte cirkulerade utan stannade inom sitt område (Malmer, M. 1973:134-135, Malmer, B. 1983:252).

2:4 Majvor Östergren

Majvor Östergren har skrivit en avhandling där hennes målsättning har varit att undersöka ett eventuellt samband mellan silverskatterna och boplatserna. Hon har till största delen utgått från undersökningar hon har gjort på överplöjda bebyggelselämningar från yngre järnåldern och medeltid på Gotland men hon har även gjort studier av skatter och hamnar (Östergren 1989:241).

Majvor Östergren anser sig se ett samband mellan silverskatterna och boplatserna och utifrån det har hon fastställt läget av den vikingatida bebyggelsen och sedan studerat dess utveckling under framförallt vikingatid och medeltid (Östergren 1989:241).

Hon har valt att studera de vikingatida silverskatterna och deras fyndplatser p.g.a. att de är lättast att kartera de vikingatida åkerfynd som indikerar de bebyggelselämningar som har blivit bortodlade. Det fyndmaterial som har kommit fram genom undersökningarna har analyserats och jämfört med studier av äldre kartmaterial från slutet av 1600-talet till 1900-talets början. Undersökningarna har ibland kompletterats med utgrävningar av platsen, fosfatkarteringar och ortnamnsstudier (Östergren 1989:241).

Källmaterialet från dessa undersökningar anser Majvor Östergren pekar mer på att silvret kom till Sverige och sedan hamnade i marken p.g.a. fredliga handelskontakter än på systematiska härjningar och plundringståg. En viktig sak som Östergren tycker talar för detta är att teorier om krig och plundringar verkar ha kommit från antagandet av att jorden var den säkraste platsen att förvara skatten på och att deras ägare avled på resor i fjärran länder. Östergren kan inte hitta något som visar att dessa antaganden är riktiga. Jorden var inte den säkraste förvaringsplatsen eftersom silverskatterna nästan undantagsvis gömdes inne i boningshusen på gårdarna. Det finns heller inget som tyder på att silvret har lagts ned av unga män. Att skatterna blev kvar i marken kan bero på att deras ägare avled men det behöver inte nödvändigtvis ha skett utomlands utan kan lika gärna ha skett hemma på Gotland. Även att gårdsplatsen har flyttats kan vara orsaken till att skatter glömdes kvar (Östergren 1989:235).

Majvor Östergren anser att Olof Skötkonungs myntprägling och de handelskontakter Gotland hade runt Östersjön under vikingatid är ett tecken på att Gotland var ett välorganiserat samhälle. Hon menar att Gotland var handelscentrum redan under vikingatid och att det inte var något som först skedde under medeltid (Östergren 1989:242).

Skatterna har legat gömda under en plank i golvet men har inte fått ligga orörda, utan man har vid behov tagit silver och t.ex. använt detta som betalningsmedel på den lokala marknaden där stor aktivitet rådde. Silverskatterna tillhörde inte heller en familj utan ägdes av enskilda personer, vilka inte endast representerade vissa speciella gårdar eller var människor med en hög ställning i samhället utan stora delar av befolkningen tycks ha haft tillgång till silver (Östergren 1989:242, 244).

2:5 Mats Burström

Burström anser att det finns flera förklaringar till de vikingatida silverskatterna på Gotland, ” Den arkeologiska bilden är snarare ett resultat av flera olika faktorer”. I en artikel introducerar han en tolkning om att silverskatter tjänade som brudgåva. Hans teori är inte baserad på en omfattande analys av källmaterialet, utan han har studerat andra arkeologers arbeten (Burström 1992:37).

Det är känt att det under perioden efter medeltiden fanns mycket strikta lagar om landsfördelningen av marken på Gotland. Dessa lagar fanns för att en gårds ägor skulle förbli odelade. För att detta skulle uppnås så höll man giftasåldern hög, vilket skulle leda till sänkt barnafödande och att endast ett barn fick arva gården. Burström drar en parallell från tiden efter medeltiden till vikingatiden och framhåller vikten av att ha lagar om fördelningen av land redan då måste varit viktigt. Övertagandet av gården skedde så sent som möjligt genom att höja giftasåldern, då all mark redan under vikingatiden var

uppdelad i individuella gårdar och möjligheten att grunda nya gårdar var starkt begränsad (Burström 1992:34). Nygifta par hade p.g.a. de hårda lagarna svårt att få egna gårdar så de tog istället över sina föräldrars. Man var mån om att övertagandet av gården skulle ske så sent som möjligt och för att höja giftasåldern skapades ett brudgiftssystem. Många av Gotlands silverskatter har ett samband till dessa gårdar och en av förklaringarna till att de finns anser Burström är ett tecken på att det redan under vikingatiden fanns ett brudprissystem (Burström 1992:35).

Brudgiftssystemet innebär att mannen ger värdeföremål till brudens familj för att visa att han är värd deras dotter. Det kan ta lång tid för en ung man att samla ihop till ett brudpris, och på så sätt kan övertagandet av föräldrarnas gård dröja länge. De yngre männen var tvungna att arbeta för de äldre männen och det var de som kontrollerade silverföremålens cirkulation. Ynglingar tog arbete på deras båtar som for till andra länder och riskerna var stora. Många av de unga männen omkom innan de hunnit samla ihop tillräckligt med pengar (Burström 1992:35-36).

Burström nämner två punkter som är karaktäristiska för brudgifter:

1. Föremålen i brudgifterna är från yttre källor och är svåra att få tag på ensam.
2. Föremålens cirkulation kontrolleras av äldre män och för att de yngre männen ska kunna gifta sig är de tvungna att arbeta för dem, stödja dem politiskt m.m.

Dessa punkter överensstämmer bra med teorin om silverskatterna som brudgift under vikingatiden på Gotland. Deras innehåll är inte från inhemska källor, sällsynta och måste ha samlats ihop av fler än en person. Om silvercirkulationen kontrollerades av äldre män är okänt men ett sådant förhållande är troligt. De yngre männen var tvungna att arbeta för de äldre männen om de ville gifta sig och detta gav de äldre utmärkta möjligheter att värva besättning till sina skepp. Att ha skepp och en stor besättning kan ha varit viktigt i de äldre männens kamp att vinna social styrka och politisk makt (Burström 1992:35-36).

Att brudgiften lades ned i marken förklarar Burström genom att när brudens föräldrar fått gåvan lades den ner i jorden som ett bevis på gårdens och familjens status. Gårdarna måste ha varit självförsörjande för silvret hade antagligen i första hand en roll av prestigevärde och bönderna ville då inte använda silvret till något annat ändamål, vilket skulle kunna orsaka en stor förlust i social prestige (Burström 1992:36-37).

3 Diskussion

När man studerar dessa sex forskare kan man se hur forskningen och teorierna kring de vikingatida silverskatterna har utvecklats från 1800-talet fram till idag. Forskarna har använt sig av delvis olika arbetsmetoder och forskningsmaterial och har kommit fram till olika teorier om orsaken till varför silvret kom till Sverige, dess funktion i samhället och anledningen till dess nedläggning i marken. Bland dessa olika teorier finns det dock vissa inbördes samband och likheter.

Under 1800-talet och i början på 1900-talet då Bror Emil Hildebrand och Sture Bolin verkade, förlitade man sig till stor del på skriftliga historiska källor vilka ansågs vara en tillförlitlig informationskälla. Därifrån drog paralleller till den förhistoriska tiden från vilken det inte finns någon litteratur. De traditionella arkeologerna tolkade litteraturen på så sätt att i historisk tid var anledningen till skattenedläggningen krig och härjningar och de ansåg att så måste då även fallet vara för förhistorisk tid. De studerade vart mynten kom ifrån, när de tillverkades och kungen som låtit prägla myntet. De var intresserade att finna kronologier och myntens spridningsområde. När de fått fram denna information tog de fram böckerna för att se om den överensstämde med den information man fått därifrån.

Den processuella arkeologin som började växa fram på 1960-talet vill visa hur viktigt det är med objektiviteten i forskningen, man ska endast befatta sig med fakta. Det lades stor vikt vid utgrävningarna och man började också studera de hack och märken som finns på mynten. Majvor Östergren är en av dem som till stor del har grundat sin forskning kring systematiska undersökningar av fyndplatsen och dess omgivning. Brita Malmer har studerat myntens skador vilka hon menar kan ge värdefull information om dess färdvägar från tillverkningsplatsen och dess cirkulation inom ett område. När nya arbetsmetoder kom fram och man fann nya sätt att se på frågorna kring skatterna övergavs de gamla teorierna som varit så dominerande i en lång tid. Forskarna började ifrågasätta och

ompröva teorierna om krig och härjningar och det pekade mer och mer på att skatterna inte hade ett direkt samband med krig och härjningar.

Den postprocessuella arkeologin som kom upp under 1980-talet lägger inte lika stor vikt vid fältarbete som den processuella och att det skulle finnas forskning som är oberoende forskaren som arbetar med materialet anser det inte finns. Bursröm är en av dem som har dessa processuella åsikter, han baserar inte sina teorier om skatterna på några egna underökningar utan endast på andra arkeologers arbeten.

Teorierna om krig och härjningar har nästan helt övergivits, flera andra teorier har genom utvecklad forskning kommit fram. Fortfarande har dock många arkeologer endast en teori om skatterna. Mats Burström och Mats Malmer är två arkeologer som har lagt fram mer än en anledning till silverskatterna, de anser att det finns flera som är oberoende av varandra.

Bland de sex forskare som jag har presenterat i denna uppsats finns det många samband. Bror Emil Hildebrand och Sture Bolin ansåg båda två att skatternas nedläggning var tecken på krig och härjningar vilket de andra inte gör, men alla, även Burström, ser skatterna ur en ekonomisk synvinkel. Bursröm menar dock att själva nedläggningen av skatten inte var av ekonomiska skäl utan att den lades i marken vid huset som ett tecken på prestige. Att skatten har ett samband med gårdshuset har även Majvor Östergren kommit fram till, hon anser att skatten lades ned under en planka i boningshuset. De kan användas som indikationer på var boningshusen har legat. Hon anser även att skatterna representerar ett tvärsnitt av alla gårdarna, silvret tillhörde inte endast de som stod högt i samhället vilket man ansåg under Hildebrands och Bolins tid. Att skatterna skulle ha lagts ned i marken och endast p.g.a. att det var det säkraste förvaringsplatsen under vikingatiden bestrider både Majvor Östergren och Bursröm. Östergren menar att de inte alls lades ned i marken. Ingen av dessa forskare har lagt fram en teori om rent religiösa eller ceremoniella funktioner i skatterna.

Om silvermynten cirkulerade och användes som betalnings medel på Gotland råder det olika meningar om. Majvor Östergren anser att det redan under vikingatid fanns en utvecklad och organiserad ekonomi och att mynten cirkulerade på olika handelsplatser runt om på ön. Brita Malmer å sin sida menar att det inte fanns någon cirkulation av silvermynt, gutarnas ekonomi var statisk och primitiv. Mynten lämnade aldrig sitt område utan lades ned i marken kort efter det att silvret hade anlänt till Gotland. Samtliga anser dock att silvret som har återfunnits i stora mängder på Gotland har haft betydelse för de människor som bodde där. Det var en del av det gotländska samhället vare sig det har legat stilla i marken eller ingått i en livlig cirkulation av betalningsmedel.

4 Sammanfattning

I denna uppsats har jag studerat hur forskningen kring de vikingatida silverskatterna på Gotland har utvecklats under perioden från 1800-talet fram till idag. Jag har tagit upp sex olika forskare, Bror Emil Hildebrand, Sture Bolin, Brita och Mats Malmer, Majvor Östergren och Mats Bursröm, vilka alla har verkat under denna period. Jag har redogjort för deras arbetsmetoder, deras tolkningar om varför silvret hamnade i marken och vilka samband dessa olika tolkningar har.

På 1800-talet fanns det endast några få entydiga teorier om att skatterna var tecken på krig och härjningar men på senare tid har detta ifrågasatts och omprövats. Genom vidare utvecklad forskning och nya frågeställningar så har man till stor del övergett dessa teorier. De traditionella forskarna förlitade sig mycket till historiska källor vilket man senare ansåg vara ovetenskapligt. Man lade istället vikten vid fältarbetet och menade att forskningen endast ska befatta sig med rena fakta. Även detta har senare ifrågasatts av arkeologer som menar att det inte finns något som objektiv forskning. Vissa forskare idag skapar sina teorier utifrån andra arkeologers arbeten. Idag finns det flera olika teorier om varför skatterna har lagts ned i marken men många av dem har vissa inbördes samband.

5 Referenser

- Bolin, Sture. (1926). *Fynden av romerska mynt i det fria Germanien; studier i romersk och äldre germansk historia*. Stockholm.
- Burström, Mats. (1992). "Silver as bridewealth", *Current Swedish Archaeology* vol. 1. Stockholm, sid 34- 37.
- Hildebrand, Bror Emil. (1846). *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet, funna i Sveriges jord*. Stockholm.
- Hildebrand, Bror Emil. (1881). *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet, funna i Sveriges jord*. Stockholm.
- Malmer, Brita. (1968). *Mynt och människor*. Uppsala.
- Malmer, Brita. (1982). Myntcirkulationen på Gotland under vikingatiden. Diskussion mellan Kenneth Jonsson och Brita Malmer. *Nordisk numismatisk unions medlemsblad*, sid. 66- 68.
- Malmer, Brita. (1983). Hur gutarna använde silvret. *Gutar och vikingar*. Stockholm sid. 251- 253.
- Malmer, Mats P. (1973). En kronologisk aspekt på tolkningen av den gotländska järnålderns myntfynd, *Finska fornminnesföreningens tidskrift*, sid. 132- 136.
- Persson, Cecilia. (1992). Engelska mynt i svenska skatter; en studie av de vikingatida depåernas sammansättning med utgångspunkt från de engelska mynten.
- Trigger, Bruce. (1993). *Arkeologins idèhistoria*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion/ Stockholm.
- Östergren, Majvor. (1989). *Mellan stengrund och stenhus*. Theses and Papers in Archaeology 2. Stockholm. Diss.

